

بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه رازی، علوم پزشکی، و دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه و مقایسه با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران

بهناز جلالی^۱

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه رازی، علوم پزشکی، و دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه (شامل ۹ کتابخانه دانشکده‌ای و ۳ کتابخانه مرکزی) و مقایسه نتایج حاصل از این بررسی با «استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران» با روش توصیفی می‌پردازد. برای گردآوری اطلاعات در این تحقیق از پرسشنامه استفاده شده است. یافته‌های پژوهش بیانگر این واقعیت است که: ۱) کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی از نظر خدمات، مطلوب و مطابق با استاندارد هستند در حالی که دانشگاه‌های دیگر از این نظر با استانداردها فاصله بسیار زیادی دارند، ۲) هم از نظر وضعیت کیفی (اهداف و وظایف، سازمان و مدیریت، و سازماندهی منابع) و هم از نظر کمی (نیروی انسانی، مجموعه، ساختمان و تجهیزات، و بودجه) اختلاف فاحشی با استانداردها وجود دارد، و ۳) از نظر کلی، کتابخانه‌های دانشگاه رازی، علوم پزشکی، و دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه زیر سطح «استاندارد» بوده و به اندازه کافی رشد نکرده‌اند.

کلیدواژه‌ها

کتابخانه‌های دانشگاهی، کرمانشاه، استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران

مقدمه

امروزه شهر کرمانشاه در ردیف شهرهای بزرگ دانشگاهی کشور محسوب می‌شود و کتابخانه‌های دانشگاهی آن شامل کتابخانه دانشگاه رازی، با ۷۲۶۲ دانشجو، در مقاطع کاردانی تا دکترا؛ کتابخانه دانشگاه علوم پزشکی، با ۱۸۸۰ دانشجو، در رشته‌های

مختلف در مقاطع کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد، و دکترا؛ و کتابخانه دانشگاه آزاد اسلامی با ۱۰,۶۸۶ دانشجو در رشته‌های کاردانی و کارشناسی است که در نقاط مختلف استان پراکنده‌اند. ماهیت آموزش عالی که هدف‌های آن در مؤسسه‌های سازمان‌یافته و متشکل از گروهی طالب علم

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه

به نام «دانشگاه» به ثمر می‌رسد، چیزی جز جست‌وجوی حقیقت و دانش نو و همچنین کشف روابط این دو با کل زندگی واقعی نیست. ساختار هر دانشگاه همانند تن آدمی متشکل از چند عنصر اساسی است، کتابخانه دانشگاهی، عنصر اصلی یعنی قلب یا به عبارتی موتور دانشگاه است. اهمیت و اعتبار هر نهاد آموزشی، تا حد زیادی با چگونگی کتابخانه‌اش سنجیده می‌شود. هیچ دانشگاهی بدون داشتن کتابخانه‌ای مجهز به منزله «قلب سازمان» نمی‌تواند کار مؤثری انجام دهد.

دانشگاه رازی و علوم پزشکی کرمانشاه، دولتی هستند و زیر نظر وزارت متبوع خود اداره می‌شوند و کتابخانه‌های آنها زیرمجموعه معاونت پژوهشی دانشگاه هستند، ولی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، نیمه دولتی است و بودجه آن از طریق شهریه دانشجویان تأمین می‌شود و کتابخانه‌های آن نیز زیرمجموعه معاونت پژوهشی است. برای سیستم آموزش عالی (دولتی یا غیردولتی) که وظیفه مهمی برعهده دارد، مهم است که بداند کتابخانه‌های دانشگاهی چه وضعیتی دارند؟ آیا اهداف و وظایف، فضا، نیروی انسانی، بودجه، و مانند آن به وضوح و روشنی تعریف شده است؟ و آیا مجموعه کتابخانه‌ها پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی گوناگون مراجعان کتابخانه‌ها هستند؟ برای یافتن پاسخ این سؤالات باید روشن شود که هر کدام از این مقولات تا چه حد مطلوب و مطابق با استانداردهاست؟

هدف و فایده پژوهش

هدف اصلی این پژوهش ارائه تصویری

روشن و جامع از وضعیت کنونی کتابخانه‌های دانشگاه رازی، علوم پزشکی، و دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه و تطبیق نتایج حاصل با «استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران» است. در این پژوهش سعی شده است مقوله‌های اهداف و وظایف، مدیریت، نیروی انسانی، مجموعه، سازماندهی منابع، خدمات، ساختمان و تجهیزات، و بودجه بررسی شود. انتظار می‌رود این تحقیق با نگاه منتقدانه‌اش مسئولان را قادر سازد تا با دیدی منطقی‌تر و واقع‌گرایانه‌تر با توجه به سنجش وضعیت جاری کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی نواقص، کاستی‌ها، و برتری‌های آنان را بررسی کرده و اقدامات لازم را جهت بهبود وضع جاری به کار گیرند که نهایتاً به بهبود آینده مقوله‌های مذکور منجر خواهد شد.

جامعه پژوهش

جامعه مورد مطالعه در این پژوهش، شامل کتابخانه‌های دانشگاه رازی، علوم پزشکی، و دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه است که شامل ۹ کتابخانه دانشکده‌ای و ۳ کتابخانه مرکزی می‌شود.

پرسش‌های پژوهش

۱. مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه رازی، علوم پزشکی، و دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه تا چه اندازه با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی مطابقت دارد؟
۲. نیروی انسانی متخصص و نیمه متخصص موجود در کتابخانه‌های مورد بررسی در مقایسه با نیروی لازم چه وضعیتی دارند؟

۳. تجهیزات و فضای موجود کتابخانه‌های مورد بررسی در مقایسه با فضا و تجهیزات لازم دارای چه وضعیتی است؟

پیشینه تحقیق

محمد صالح آشور (۱۹۹۲) از استاندارد ACRL برای ارزیابی مجموعه‌های کتابخانه‌های سعودی استفاده کرد. نتیجه تحقیق نشان داد که مجموعه شش کتابخانه دانشگاهی (به استثنای دانشگاه شاه فهد) به مراتب پایین‌تر از استانداردهای ACRL هستند. فقدان طرح‌های مجموعه‌سازی، مشکلات مدیریتی و عدم کفایت، و عدم حمایت ملی دلایل عمده ضعف این مجموعه‌هاست (۱: ۱۱۸-۱۲۴).

محمود حقیقی (۱۳۷۲) تحقیقی با عنوان «ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران» انجام داده است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که مجموعه‌ها در غالب کتابخانه‌های مورد بررسی زیر سطح استاندارد بوده و رشد مناسب و کافی نداشته‌اند (۴: ۱۸-۳۶).

فرشته سهی‌راد (۱۳۷۵) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه علامه طباطبایی و مقایسه آن با استانداردهای دانشگاهی پرداخت. نتایج پژوهش او نشان می‌دهد که کتابخانه‌های این دانشگاه ۲۵/۶ درصد مجموعه مورد نیاز را داراست. فضای کتابخانه‌ها ۲۱ درصد و نیروی متخصص ۱۴ درصد از استانداردهای دانشگاهی را داراست (۶).

فریده زمانی‌نژاد (۱۳۷۷) در پایان‌نامه

کارشناسی ارشد خود برای ارزیابی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر زنجان براساس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ACRL به این نتیجه رسیده است که طبق ضوابط درجه‌بندی استانداردهای فوق هیچ‌کدام از کتابخانه‌های دانشگاهی در چارچوب درجه‌بندی قرار نگرفته‌اند (۵).

ماریا نصیری (۱۳۷۹) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاهی منطقه ۶ دانشگاه آزاد اسلامی و مقایسه آنها با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران پرداخته است. نتایج به دست آمده حاکی است که وضعیت همه کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی منطقه ۶ دانشگاه آزاد اسلامی زیر سطح «استاندارد» بوده و هیچ‌کدام رشد کافی نداشته است (۸).

عسگر اکبری (۱۳۸۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی وضعیت کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی منطقه ۵ دانشگاه آزاد اسلامی و مقایسه آنها با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران پرداخت. نتایج پژوهش او نشان می‌دهد که بیشتر کتابخانه‌های دانشگاهی منطقه ۵ چه از نظر کمی و چه از نظر کیفی با استانداردها مطابقت نداشته و زیر سطح استاندارد هستند و تنها ۴/۴۵ با استانداردها مطابقت دارند (۲).

زیبا کوشکی جهرمی (۱۳۸۱) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاهی واحدهای دانشگاه آزاد استان فارس و مقایسه با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران می‌پردازد. نتایج پژوهش وی حاکی از آن است که وضعیت

همه کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی دانشگاه آزاد اسلامی استان فارس زیر سطح استاندارد بوده و هیچ‌یک رشد کافی نداشته است (۷).

روش تحقیق و ابزار گردآوری اطلاعات

این تحقیق به روش پیمایشی انجام شده است و پژوهشگر سعی کرده است که مطالعه کلی یک کتابخانه و فعالیت‌هایش را بدون هیچ‌گونه دخالت یا استنتاج ذهنی گزارش دهد و به نتایج عینی دست یابد تا با مشاهده آنها نقاط قوت و ضعف را مشخص کرده و به منظور بهبود وضعیت آنها پیشنهادهایی ارائه دهد.

از آنجا که وضع موجود مجموعه‌ها، فضا، امکانات، و نیروی انسانی با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مقایسه می‌شود، برای گردآوری اطلاعات در این پژوهش از پرسشنامه «استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران» که در سال ۱۳۸۱ از سوی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران منتشر شده استفاده شده است.

نخست اطلاعات لازم درباره مجموعه‌ها، امکانات، فضا، و نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌ها، تعداد اعضای هیئت علمی و تعداد کل دانشجویان واحدهای مربوط فراهم شد. آمار و اطلاعات مربوط به تعداد کل دانشجویان و استادان در کتابخانه‌ها موجود نبود که از دبیرخانه دانشگاه و حوزه معاونت پژوهشی و آموزشی دانشگاه کسب شد.

آمار و اطلاعات مربوط به تعداد رشته‌های کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد، و دکتری هر دانشگاه نیز از طریق دبیرخانه دانشگاه و حوزه معاونت آموزشی و پژوهشی

دانشگاه کسب شد.

دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی در زمان تحقیق فاقد کتابخانه بود. وضعیت موجود مجموعه‌ها با «استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران» مقایسه و از فرمول استانداردهای مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی ایران استفاده شد.

یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها

برای پاسخگویی به اولین سؤال پژوهش وضعیت موجود مجموعه‌ها با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مقایسه و از فرمول استاندارد مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی ایران استفاده شد که جدول‌های ۱ و ۲ و نمودار ۱ نشانگر یافته‌های آن است.

برای پاسخگویی به دومین سؤال پژوهش، یعنی نیروی انسانی لازم در کتابخانه‌های دانشگاهی، استاندارد نیروی انسانی متخصص و نیمه متخصص (غیرکتابدار) با نیروی انسانی موجود مقایسه شد که نتایج آن در جدول ۳ و نمودار ۲ آمده است.

سومین سؤال پژوهش به محاسبه فضای موجود در مقایسه با فضا و تجهیزات لازم با پیش‌نویس استاندارد فضا و امکانات کتابخانه‌های دانشگاهی ایران می‌پردازد و اطلاعات مربوط در جدول ۴ و نمودار ۳ آمده است.

همان‌طور که از اطلاعات مندرج در جدول ۱ برمی‌آید، بیشترین تعداد اعضای هیئت علمی (۲۳۸ نفر) متعلق به دانشگاه رازی است با ۸۴ رشته و با عمر حدود ۲۶ سال. دانشگاه علوم پزشکی با داشتن ۲۱۳ نفر هیئت علمی تمام وقت و با ۴۲ رشته و با عمر حدود ۱۷

جدول ۱. تعداد دانشجویان، اعضای هیئت علمی، رشته‌های تحصیلی، و مقاطع آن

دانشگاه	دانشکده	اعضای هیئت علمی	تعداد دانشجویان	تعداد رشته‌های کارشناسی	تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد	تعداد رشته‌های دکترا	تعداد رشته‌های کاردانی
دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه	کتابخانه مرکزی	۹۰	۷۱۲۴	۴	-	-	۱۲
	مجمع امام	۱۵	۳۵۶۲	۵	-	-	۵
دانشگاه رازی	مرکزی رازی	۲۳۸	۷۲۶۲	۵۷	۲۰	۳	۴
	آموزشکده دامپزشکی	۷	۱۲۷	۳	-	-	۲
	دانشکده فنی و مهندسی	۴۷	۹۸۱	۷	۳	-	۱
	دانشکده ادبیات و علوم انسانی	۶۰	۲۹۱۹	۲۱	۵	-	۱
	دانشکده کشاورزی	۳۷	۷۹۷	۶	۳	-	-
	دانشکده علوم	۸۷	۲۴۳۸	۲۰	۹	۳	-
	دانشکده پزشکی	۱۴۰	۶۲۵	-	۲	۱۰	-
	مرکزی علوم پزشکی	۲۱۳	۱۸۸۰	۱۷	۲	۱۰	۱۳
دانشکده پزشکی کرمانشاه	دانشکده پرستاری، مامایی و پیراپزشکی	۳۶	۶۹۱	۹	-	-	۹
	دانشکده بهداشت	۱۷	۵۶۴	۸	-	-	۴

است و بیشترین رشته کاردانی را دانشگاه آزاد اسلامی (جمعاً ۱۷ رشته) داراست.

وضعیت موجود مجموعه‌ها با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مقایسه شد و محاسبه مجموعه هر کتابخانه بر مبنای فرمول زیر انجام گرفت:

$$V = 100F + 12E + 335U + M3000 + D2000$$

که در آن

F = تعداد اعضای هیئت علمی تمام وقت؛ E = تعداد کل دانشجویان تمام وقت؛

سال در رتبه دوم قرار دارد، و دانشگاه آزاد اسلامی با داشتن ۱۰۵ نفر هیئت علمی تمام وقت و ۲۶ رشته و با حدود ۱۴ سال عمر، کمترین تعداد اعضای هیئت علمی تمام وقت را داراست. بیشترین تعداد دانشجو مربوط است به دانشگاه رازی (جمعاً ۱۴,۵۲۴ نفر) و بیشترین تعداد رشته‌های کارشناسی (جمعاً ۵۷ رشته) و کارشناسی ارشد (۲۰ رشته) متعلق به همین است. بیشترین تعداد رشته‌های دکترا (۱۰ رشته) نیز مربوط به دانشگاه علوم پزشکی

U = تعداد رشته‌های کارشناسی؛ M = تعداد رشته‌های کارشناسی ارشد؛ D = تعداد رشته‌ها در سطح دکترا؛ و V = تعداد کل مجموعه کتابخانه است (۳: ۱۸).

براساس این فرمول نتایج زیر به دست آمد: مجموعه پایه در رشته‌های ادبیات و علوم انسانی ۴۸,۰۰۰ مدرک؛ در رشته‌های علوم اجتماعی ۴۰,۰۰۰ مدرک؛ در رشته‌های فنی

و مهندسی ۳۲,۰۰۰ مدرک؛ در رشته‌های پزشکی ۴۰,۰۰۰ مدرک؛ در رشته‌های هنر ۱۸,۰۰۰ مدرک؛ و در رشته‌های کشاورزی ۲۸,۰۰۰ مدرک.

در این فرمول منظور از «مدرک» هر گونه ماده کتابخانه‌ای، اعم از کتاب، نشریه ادواری، فیلم، مجموعه اسلاید، نوار، نوار ویدئو، نرم‌افزار کامپیوتری، لوح فشرده نوری، و مانند

جدول ۲. در صد نسبت منابع موجود کتابخانه‌ها به استانداردهای لازم

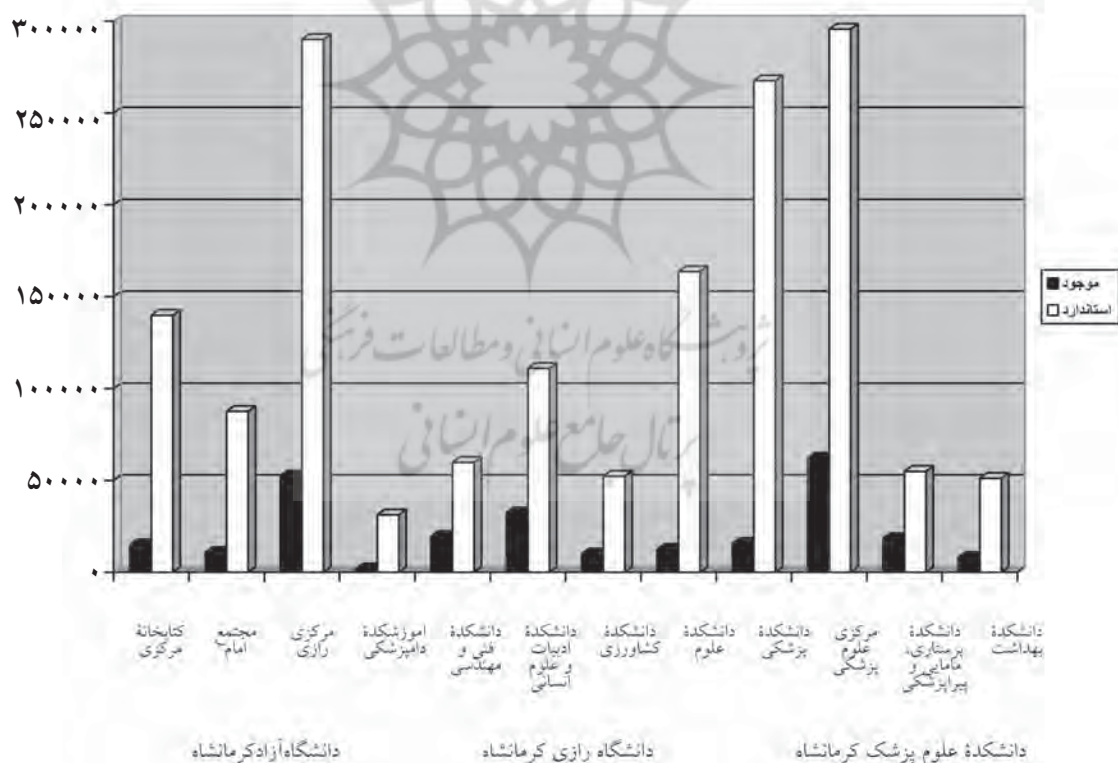
دانشگاه	دانشکده	منابع موجود	استاندارد لازم	اختلاف	در صد نسبت منابع موجود به استاندارد لازم
دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه	کتابخانه مرکزی	۱۵,۰۲۵	۱۳۹,۸۴۸	-۱۲۴,۸۲۳	۱۰/۷۴
	مجمع امام کرمانشاه	۱۰,۷۴۵	۸۷,۵۹۴	-۷۶,۸۴۹	۱۲/۲۶
دانشگاه رازی کرمانشاه	مرکزی رازی	۵۲,۴۸۷	۲۹۰,۰۳۹	-۲۳۷,۵۵۲	۱۸/۰۹
	آموزشکده دامپزشکی	۱۷۷۹	۳۱,۲۲۹	-۲۹,۴۵۰	۵/۶۹
	دانشکده فنی و مهندسی	۱۹,۵۵۲	۵۹,۸۱۷	-۴۰,۲۶۵	۳۲/۶۸
	دانشکده ادبیات و علوم انسانی	۳۲,۳۶۰	۱۱۱,۰۶۳	-۷۸,۷۰۳	۲۹/۱۳
	دانشکده کشاورزی	۹۹۹۴	۵۲,۲۷۴	-۴۲,۲۸۰	۱۹/۱۱
	دانشکده علوم	۱۲,۵۱۰	۱۶۳,۶۵۶	-۱۵۱,۱۴۶	۷/۶۴
	دانشکده پزشکی	۱۵,۶۶۵	۲۶۷,۵۰۰	-۲۵۱,۸۳۵	۵/۸۵
دانشکده علوم پزشکی کرمانشاه	مرکزی علوم پزشکی	۶۲,۱۳۴	۲۹۵,۵۵۵	-۲۳۳,۴۲۱	۲۱/۰۲
	دانشکده پرستاری، مامایی و پیرا پزشکی	۱۸,۳۲۰	۵۴,۹۰۷	-۳۶,۵۸۷	۳۳/۳۶
	دانشکده بهداشت	۸۰۸۵	۵۱,۱۴۸	-۴۳,۰۶۳	۱۵/۸۰

آن است، مشروط بر اینکه به نحوی سازماندهی شده و در مجموعه کتابخانه قرار گرفته باشد. در تحقیق حاضر، چون همه دانشکده‌ها دارای مجموعه مشخص و معینی هستند، هر یک جداگانه ارزیابی شدند. یافته‌های مربوط به این سؤال که مجموعه کتابخانه‌های دانشگاه‌های موجود کرمانشاه تا چه اندازه با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی مطابقت دارند، در جدول ۲ و نمودار ۱ آمده است. براساس یافته‌های مندرج در جدول ۲ و نمودار ۱ همه مجموعه‌های دانشکده‌ای پایین‌تر از استاندارد هستند. این اختلاف در دانشگاه رازی که بیشترین عضو هیئت علمی (۲۳۸ نفر)

و بیشترین دوره کارشناسی ارشد (۲۰ رشته) را داراست به مراتب بیشتر است و دانشگاه علوم پزشکی، از این نظر، با ۲۱۳ نفر عضو هیئت علمی و ۱۰ رشته دکترا در مرتبه دوم قرار دارد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه نیز با توجه به تعداد اعضای هیئت علمی و رشته‌های آن در مرتبه سوم قرار دارد.

طبق استاندارد ACRL درجه‌بندی کتابخانه‌ها به این صورت است:

کتابخانه‌هایی که ۹۰ تا ۱۰۰ درصد منابع مورد نیاز را در اختیار دارند، کتابخانه درجه یک؛ بین ۷۵ تا ۹۰ درصد، کتابخانه درجه دو؛ بین ۶۰ تا ۷۴ درصد، کتابخانه درجه سه؛ و

نمودار ۱. مقایسه منابع موجود کتابخانه‌ها با استانداردهای لازم (مربوط به جدول ۲)

جدول ۳. مقایسه نیروی انسانی متخصص، کمک متخصص، و غیر کتابدار موجود براساس استانداردها

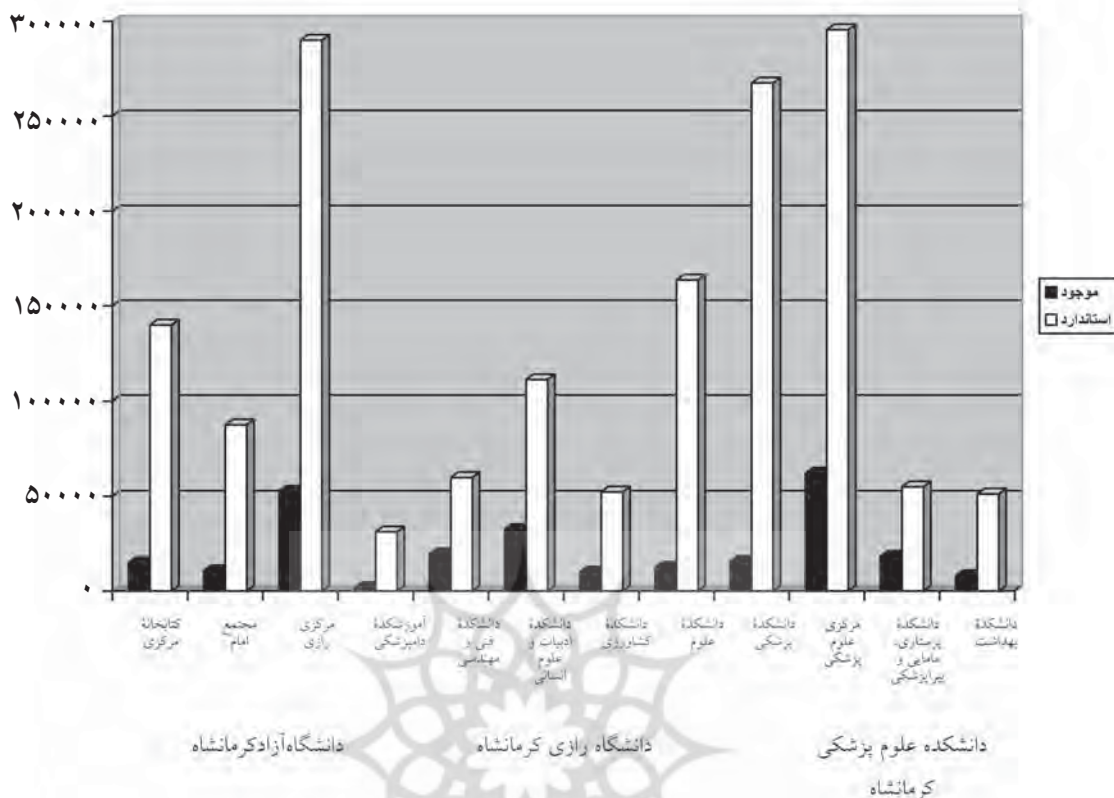
دانشگاه	دانشکده	کتابدار متخصص		کتابدار کمک		کارکنان غیر کتابداری		جمع کل نیروها		در صد نسبت نیروهای موجود به نیروهای مورد نیاز استاندارد
		متخصص	کمک	کمک	متخصص	غیر	کتابداری	نیروها	کل	
دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه	کتابخانه مرکزی	-	۱۰	۴	۲۰	۵	۲۰	۹	۵۰	۱۸
	مجتمع امام	۳			۴	۱	۴	۱	۱۱	۹/۰۹
دانشگاه رازی	مرکزی رازی	۲	۱۰	۸	۲۰	۹	۲۰	۱۹	۵۰	۳۸
	آموزشکده دامپزشکی	-	۲		۴	۲	۴	۲	۱۰	۲۰
	دانشکده فنی و مهندسی	-	۲	۲	۳	۱	۳	۳	۸	۳۷/۵
	دانشکده ادبیات و علوم انسانی	۱	۵	۲	۸	۲	۸	۵	۲۱	۲۳/۸۰
	دانشکده کشاورزی	-	۲	۲	۴	۲	۴	۴	۱۰	۴۰
	دانشکده علوم	-	۵	۳	۷	۲	۷	۷	۱۹	۲۶/۳۱
دانشکده علوم پزشکی کرمانشاه	دانشکده پزشکی	-	۲	۳	۳	۲	۳	۵	۸	۶۳
	مرکزی علوم پزشکی	-	۵	۸	۱۰	۸	۱۰	۱۶	۲۵	۶۴
	دانشکده پرستاری، مامایی، و پیراپزشکی	-	۲	۱	۳	۳	۳	۴	۸	۵۰
	دانشکده بهداشت	-	۱	۱	۱	۲	۲	۳	۴	۷۵

تمام وقت، یا کسری از آن، یک نفر متخصص یا کمک متخصص تمام وقت؛
 - به ازای هر ۲۵,۰۰۰ جلد کتاب یا سایر منابع کتابخانه‌ای موجود در مجموعه، یا کسری از آن، یک نفر متخصص یا کمک متخصص؛
 - به ازای هر ۲۵۰۰ جلد افزایش سالانه مجموعه یا کسری از آن، یک نفر متخصص یا کمک متخصص.

درخصوص وضعیت نیروی انسانی موجود و مقایسه آن با نیروی انسانی مورد نیاز براساس یافته‌های مندرج در جدول ۳ و نمودار ۲ بیشترین نیروی انسانی متخصص و کمک متخصص و غیر کتابدار به دانشگاه رازی کرمانشاه مربوط است و در تحلیل آن باید گفت

بین ۵۰ تا ۵۹ درصد، کتابخانه درجه چهار محسوب می‌شوند. بنابراین، با توجه به نتایج به دست آمده و یافته‌های مندرج در جدول ۲، برای مجموعه هیچ یک از کتابخانه‌های ۱۲ واحد دانشگاهی نمی‌توان امتیازی قائل شد، زیرا بالاترین درصد مجموعه از آن کتابخانه‌های دانشگاه علوم پزشکی است که برابر ۱۹ درصد است و این رقم حتی از ۵۰ درصد مجموعه مورد نیاز متعلق به کتابخانه درجه چهار نیز کمتر می‌باشد.

عوامل نسبتاً ثابتی که سر جمع آن باید مبنای محاسبه تعداد کتابداران متخصص و کمک متخصص قرار گیرد از این قرار است:
 - به ازای هر ۲۵۰ نفر دانشجو و استاد

نمودار ۲. مقایسه نیروی انسانی متخصص، کمک متخصص و غیر کتابدار موجود براساس استانداردها (مربوط به جدول ۳)

برای هر ۲۰ نشریه ادواری جاری باید یک مترمربع فضا پیش‌بینی شود. این فضا شامل نگهداری شماره‌های سال جاری نیز می‌باشد؛ - لازم است به ازای هر ۸ کشوی برگه‌دان (هر کشو با ظرفیت ۸۰۰ برگه) یک متر مربع فضا در نظر گرفته شود. هر واحد برگه‌دان به سه مترمربع فضای جنبی برای استفاده و توریق نیاز دارد؛ فضای مطالعه به ازای هر نفر، ۲/۵ مترمربع؛ به ازای هر میز تک نفره سه مترمربع؛ و متوسط فضا به ازای هر کارمند ۱۰ مترمربع در نظر گرفته شده است. فضاهای مطالعه باید گنجایش پذیرفتن ۲۰ درصد از تعداد کل دانشجویان واحد خود را داشته

با توجه به تعداد دانشجویان و هیئت علمی و رشته‌های آن، بیشترین کمبود نیروی انسانی در دانشگاه رازی کرمانشاه به چشم می‌خورد. دانشگاه علوم پزشکی و دانشگاه آزاد به ترتیب در مرتبه دوم و سوم قرار دارند. هر کتابخانه دانشگاهی باید محل مناسبی برای حفظ و نگهداری منابع خود تدارک ببیند و فضای کافی حساب شده‌ای را برای کارمندان، مراجعان، و ارائه خدمات خود پیش‌بینی کند. برای محاسبه فضای خالص کتابخانه باید براساس استانداردهای زیر عمل شود:

- لازم است برای هر ۱۲۰ جلد کتاب یا معادل آن یک مترمربع فضا در نظر گرفت؛

جدول ۴. مقایسه فضاهای موجود کتابخانه‌ها با استانداردهای لازم

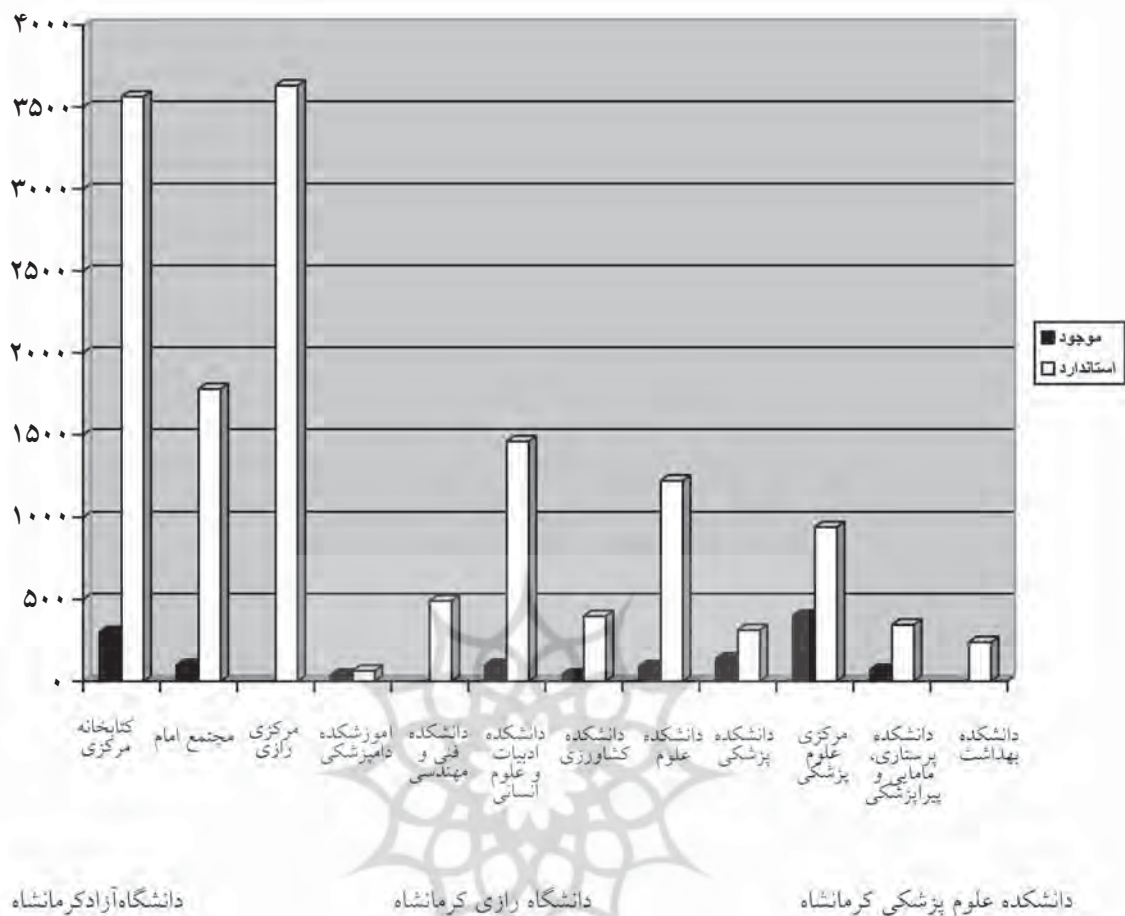
درصد نسبت فضای موجود به مورد نیاز	اختلاف	۲/۵ متر به ازای هر نفر	۲۰٪ کل دانشجویان	فضای تالار مطالعه موجود	دانشکده	دانشگاه
۸/۴۱	-۳۲۶۳	۳۵۶۳	۱۴۲۵	۳۰۰	کتابخانه مرکزی	دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه
۵/۶۱	-۱۶۸۰	۱۷۸۰	۷۱۲	۱۰۰	مجمع امام	
-	-۳۶۳۱	۳۶۳۱	۱۴۵۲	-	مرکز رازی	دانشگاه رازی
۶۲/۵	-۲۴	۶۴	۲۵	۴۰	آموزشکده دامپزشکی	
-	-۴۹۱	۴۹۱	۱۹۶	-	دانشکده فنی و مهندسی	
۶/۸۴	-۱۳۶۰	۱۴۶۰	۵۸۴	۱۰۰	دانشکده ادبیات و علوم انسانی	
۱۰/۰۵	-۳۵۸	۳۹۸	۱۵۹	۴۰	دانشکده کشاورزی	
۷/۳۷	-۱۱۳۰	۱۲۲۰	۴۸۸	۹۰	دانشکده علوم	
۴۴/۰۸	-۱۷۵	۳۱۳	۱۲۵	۱۳۸	دانشکده پزشکی	دانشکده علوم پزشکی کرمانشاه
۴۲/۵۵	-۵۴۰	۹۴۰	۳۷۶	۴۰۰	مرکز علوم پزشکی	
۲۰/۲۸	-۲۷۵	۳۴۵	۱۳۸	۷۰	دانشکده پرستاری، مامایی، و پیراپزشکی	
-	-۲۳۸	۲۳۸	۱۱۳	-	دانشکده بهداشت	

باشد (۳: ۳۶-۳۷).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

براساس یافته‌های تحقیق حاضر که به روش آمار توصیفی بود، این نتایج حاصل شد: مجموعه کتابخانه‌های مورد بررسی از نظر کمی به استانداردها نزدیک نیست و مجموعه موجود با مجموعه مورد نیاز، طبق استانداردها، در این کتابخانه‌ها فاصله دارد. از دلایل فقر مجموعه می‌توان به فقدان امانت بین کتابخانه‌ای، عدم تخصیص بودجه کافی، عدم همکاری اعضای هیئت علمی در غنی‌سازی مجموعه، و عدم پیش‌بینی امکانات لازم و منابع مورد نیاز قبل از ایجاد دوره‌های تکمیلی اشاره کرد. براساس این بررسی، تعداد نیروی انسانی متخصص و کمک متخصص موجود با تعداد نیروی انسانی متخصص و کمک متخصص

فضای مورد نیاز کتابخانه‌ها براساس امکانات و تجهیزات موجود، تعداد دانشجویان، و مجموعه محاسبه و با فضای موجود مقایسه شد که یافته‌ها در جدول ۴ و نمودار ۳ مشاهده می‌شود. با توجه به اطلاعات به دست آمده از جدول ۴، فضای خالص کتابخانه‌های دانشگاه رازی، علوم پزشکی، و دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه در مقایسه با تعداد دانشجو کافی نیست و اختلاف آنها با استانداردهای داخلی بسیار زیاد است. از نظر کیفی نیز فضای کتابخانه‌های مورد مطالعه، مناسب و مطلوب نیست و به نظر می‌رسد هیچ‌یک از معیارهای استاندارد در طراحی ساختمان در نظر گرفته نشده است.

نمودار ۳. مقایسه فضاهای موجود کتابخانه‌ها با استانداردهای لازم (مربوط به جدول ۴)

چون محل ساختمان، بودجه، و دیدگاه‌های شخصی قرار دارد و سلیقه‌ای است. به‌طور کلی می‌توان گفت که کتابخانه‌های دانشگاه رازی، علوم پزشکی، و دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه به اندازه کافی رشد نکرده‌اند و اختلاف فاحشی با استانداردها دارند. توصیه می‌شود برای غنی‌سازی مجموعه‌ها، بودجه بیشتری اختصاص یابد. به‌منظور ایجاد مجموعه‌ای متناسب، طوری که نیازهای مراجعان خود را برآورده سازد، مجموعه کتابخانه‌ها باید متحول و پویا بوده و آخرین اطلاعات را در

مورد نیاز، طبق استانداردها، فاصله زیادی دارد که علت آن جذب زیاد دانشجویان و ثابت نگه‌داشتن نیروی انسانی و حتی تقلیل آن است. بیشتر کتابخانه‌های مورد بررسی از نظر فضا و امکانات تقریباً وضعیت مشابهی داشتند و با برنامه‌ریزی قبلی ساخته نشده بودند و در بعضی از آنها مشاهده شد که به خاطر کمبود فضای کتابخانه، کتاب‌ها بیش از حد ممکن در قفسه‌ها ردیف شده بودند، زیرا در کشور ما طرح و نقشه ساختمان‌هایی که احداث می‌شوند تحت تأثیر عوامل مختلف

اختیار پژوهشگران قرار دهند. همچنین تدوین خط مشی مدون برای مجموعه‌سازی اقدامی اساسی است که می‌تواند به رشد و پویایی مجموعه کمک کند و فقدان آن باعث می‌شود که مجموعه‌سازی در اغلب موارد متکی به گردآوری تصادفی باشد. کتابخانه‌ها علاوه بر جذب نیروی جدید با مدرک کتابداری، با اجرای دوره‌های کوتاه مدت آموزشی و بازآموزی کتابداری و نیز آشنایی با فناوری جدید اطلاعاتی برای کارکنان کتابخانه به ارتقای توانایی نیروی انسانی خود بپردازند. همچنین اختصاص فضای مناسب برای مجموعه، دانشجویان، و کارمندان از اولین و مهم‌ترین کارهایی است که مسئولان امر باید بدان توجه داشته باشند و در راه توسعه کتابخانه‌های خود به آن اقدام نمایند. ساختمان کتابخانه باید به گونه‌ای طراحی شود که گنجایش انواع منابع و خدمات قابل پیش‌بینی ظرف ۳۰ الی ۵۰ سال آینده را در خود داشته باشد و هنگام طراحی ساختمان کتابخانه، لازم است اصول استاندارد کتابخانه‌ای از نظر کمی و کیفی در نظر گرفته شود و نظر متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی در این امر به کار گرفته شود.

منابع

۱. آشور، محمد صالح. «ارزشیابی مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی صعودی براساس استانداردهای ACRL». ترجمه محسن نوک‌ریزی، پیام کتابخانه، دوره دوم، ۴ (زمستان ۱۳۷۱): ۱۱۸-۱۲۴.
۲. اکبری، عسگر. «بررسی وضعیت کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی منطقه ۵ دانشگاه آزاد اسلامی و مقایسه آن با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی

ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات اهواز، ۱۳۸۰.

۳. تعاونی، شیرین. *استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران*. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱.

۴. حقیقی، محمود. «ارزیابی مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران». *پیام کتابخانه*، دوره سوم، ۱ (بهار ۱۳۷۳): ۱۸-۳۶.

۵. زمانی‌نژاد، فریده. «ارزیابی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر زنجان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ۱۳۷۷.

۶. سهی‌راد، فرشته. «بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاه علامه طباطبایی و مقایسه با استانداردها». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ۱۳۷۶.

۷. کوشکی جهرمی، زیبا. «بررسی وضعیت کتابخانه‌های دانشگاهی واحدهای دانشگاه آزاد استان فارس و مقایسه با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات اهواز، ۱۳۸۱.

۸. نصیری، ماریا. «بررسی وضعیت کتابخانه‌های واحدهای دانشگاهی منطقه شش دانشگاه آزاد اسلامی و مقایسه آنها با استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات اهواز، ۱۳۷۹.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۴/۲/۱۰